

ОБГОВОРЮЄМО ПРОБЛЕМУ

Надія ЛЕСНЯК

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ КОМПОЗИЦІЙНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Навчання композиції в загальноосвітній школі ставить завдання розвитку творчих здібностей, комбінаторики, образного мислення учнів. Оволодіння різноманітними способами організації малюнка залежить від педагогічних зусиль, спрямованих на збагачення зорових уявлень школярів і формування на цій основі естетичного ставлення до зображуваного чи побаченого.

Щоб навчити учнів створювати виразні композиційні рішення, доступні їх розумінню, потрібно демонструвати процес створення композиції, пропонувати спеціально розроблені зображальні завдання.

Аналіз стану викладання композиції у загальноосвітній школі, досвід передових учителів образотворчого мистецтва підтверджують думку вчених-методистів щодо дієвості застосування таких прийомів роботи, як: аплікаційний; поєднання аплікаційного прийому і педагогічного малюнка вчителя; демонстрація предметної наочності; педагогічний малюнок; вербальний і зображальний аналіз композиційних рішень творів мистецтва, учнівських робіт; обговорення задуму майбутньої композиції; робота над засвоєнням основних композиційних категорій; виконання кількох варіантів композиційних схем малого формату.

Для застосування більшості названих прийомів потрібно заздалегідь підготувати необхідний наочний матеріал — словесний (картки з завданнями, тлумачення термінів) чи зображальний (роздавальний, демонстраційний). Так, для аплікаційного прийому це аплікації елементів малюнків більшого розміру для приклеювання їх водою до дошки або набори елементів меншого розміру для створення варіантів композицій безпосередньо на партах (по одному набору на кожну парту). Для декоративних вправ слід приготувати набори різних за формою, розміром і кольором геометричних і стилізованих рослинних елементів; для тематичних робіт — комплекти аплікацій різного розміру спрощених форм дерев, будівель, живих істот; для натюрмортів — різноманітних форм ваз, глечиків, круглих елементів, що можуть імітувати овочі, фрукти. Набори слід комплектувати таким чином, щоб діти мали змогу складати різні за тональністю композиції (контрастні, нюансні), багатоваріантні за формою.

Найбільш ефективним є поєднання аплікаційного прийому і педагогічного малюнка, що допомагає активізувати увагу дітей, створити творчу атмосферу. Наприклад, формат малюнка, лінія горизонту зображається крейдою чи мокрим пензлем, а елементи композиції змочуються водою і наклеюються на дошку. Показуючи багатоваріантність вирішення композицій, демонструючи вдалі і невдалі рішення чи пояснюючи закономірності перспективи, вчитель просто пересуває окремі елементи зображення.

Названі прийоми створюють умови для розвитку в школярів варіативного, творчого підходу до вирішення завдань, відчуття композиційної рівноваги просторового мислення.

Педагогічний малюнок повинен застосовуватись вчителем з метою розвитку в учнів образного підходу до вибору композиції, а не прямого наслідування. Для цього зображення повинні бути максимально схематичними, виконуватись швидко і швидко витиратись. Виконується такий малюнок безпосередньо під час пояснення, з коментарем.

Аналіз композиційних рішень учнівських малюнків, спостереження окремих категорій композиції, ознайомлення з варіантами композицій, виконаних на високому художньому рівні в творах мистецтва створює великі можливості для формування композиційних умінь і навичок молодших школярів. Таку роботу доцільно проводити як на початку уроку, під час вступної

бесіди, так і в кінці уроку, на етапі підведення підсумків, а також у процесі самостійної роботи учнів, коли проводиться індивідуальна робота над виявленням чи попередженням помилок. Такий аналіз дозволяє успішно поєднувати роботу над удосконаленням засобів творчого вираження учнів з послідовним процесом набуття ними необхідного обсягу знань.

Якщо під час вступної бесіди на уроках різних видів практичної діяльності можна провести лише короткочасний аналіз, де розглядається не більше 2–3 композиційних категорій, то на уроках сприймання явищ мистецтва є змога зупинитись детальніше на більшій кількості закономірностей і навіть дати учням завдання замалювати ескізно композицію того чи іншого твору. В процесі такої роботи учні глибше усвідомлюють такі поняття композиції як формат, симетрія, асиметрія, ритм, плановість, сюжетно–композиційний центр, рівновага і ін.

Традиційні прийоми пояснення та опитування учнів, звичайно, використовуються на кожному уроці. Під час пояснення, бесіди, в процесі закріплення нового матеріалу опитування учнів проводиться як в усній, так і в письмовій формі. Перевіряються знання композиційних прийомів, категорій, законів та правил й уміння застосувати ці знання у власній практичній діяльності, під час аналізу творів мистецтва.

Виконання учнями різноманітних варіантів композиційних рішень у формі ескізів на окремих листах паперу не рекомендується застосовувати в 1–3 класах, тільки починаючи з 4–го, з меншими, дітьми можна проводити такі форми роботи, як розповідь учнів про задум майбутньої композиції, усний аналіз доцільності застосування окремих засобів.

В ході роботи над композицією використовуються методи порівняння від протилежного, за аналогією. Шляхом порівняння учні визначають, де, на їх думку, більш вдала композиція, і обґрунтовують свою відповідь. Метод від протилежного дозволяє учням створювати свої композиції на противагу неправильним. Метод аналогій полягає в тому, що учні складають композицію за аналогічною схемою. Такий метод доцільний навіть у першому класі.

Ознайомлення учнів з виразними засобами композиції починається з визначення ролі розміру і формату зображувальної площини. Окремі вправи спрямовуються на осмислення учнями понять "розмір листа паперу" і "формат листа паперу", використання формату і розміру зображувальної площини як виразного композиційного засобу. Використовуючи варіанти рухомої аплікації, в процесі компоновки зображення наочно показується дітям значення розміру зображувальної площини під час роботи над композицією малюнка. Вироблення таких навичок складає першу групу задач композиційної діяльності, адже проводиться робота над усвідомленням найпростіших відношень з опорою на наочну демонстрацію: засвоєння понять "край аркуша", "середина аркуша"; вибір і розміщення формату листа залежно від особливостей форми предмета та змісту малюнка; розміщення зображення на листі паперу, врахування відношень між розмірами малюнка і картинною площиною; визначення відповідності просторового розміщення форми просторовому розміщенню формату листа. Такі завдання виконують найменш підготовлені учні.

Другу групу задач композиційної діяльності складають вправи дещо вищого рівня складності, які доцільно застосовувати для вдосконалення композиційних умінь і навичок учнів. Ці вправи можна об'єднати за такими видами завдань:

- вправи на гармонійне заповнення зображувальної площини (наприклад, впорядкувати розміщені хаотично елементи аплікації; обґрунтувати найдоцільніше композиційне рішення; заповнити зображувальну площину кількома контрастними за формою і кольором геометричними фігурами; розчленити площину квадрата за діагоналями, вертикальними і горизонтальними осями; розчленити площину кола, вписаного в квадрат, і з отриманих частин скласти чорно–білу рапортну композицію);
- вправи на композиційне врівноваження зображення (наприклад, урівноважити на площині кілька однотипних за конфігурацією, але різних за величиною фігур; розмістити за принципом статичної рівноваги на прямокутній площині одиничні фігури правильної геометричної форми; організувати за принципом динамічної рівноваги на прямокутній площині кілька півкіл і кіл; з вільно розміщених в просторі предметів створити урівноважену композицію натюрморту; урівноважити на площині кілька контрастних за формою абстрактних плям);

- вправи на ритмічну організацію зображення шляхом повторів і чергувань (наприклад, побудувати стрічкові орнаментальні ряди з геометричних елементів різних розмірів, колірних відношень; побудувати стрічкові орнаментальні ряди з рослинних мотивів за певним видом ритму; побудувати орнаментальну композицію з трикутників);
- вправи на виділення головного (наприклад, виконати тематичну композицію з виділенням теплої домінанти в холодній колірній гамі і холодної в теплій колірній гамі);
- вправи на виділення смислових зв'язків (наприклад, за мотивами прочитаної казки в техніці аплікації виконати сюжетну композицію).

Для правильного вирішення композиційних завдань, свідомого застосування засобів композиції потрібно вчити учнів обґрунтовувати свої рішення, відповідати на проблемні запитання різного рівня складності.

Оволодівши вмінням вибрати формат, передавати рівновагу, виділяти головне, виявляти смислові зв'язки, створювати сюжетну та декоративну композицію, учні легко справляються з будь-якими завданнями, не допускають в роботах грубих помилок, створюють виразні роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гребенюк Г.Є. Основи композиції та рисунок. — К.: Техніка, 1997. — 272 с.
2. Постоногова Л.П. Обучение композиции на уроках изобразительного искусства // Начальная школа. — 1984. — №6. — С.54–56.
3. Проців В.І., Кириченко М.А. Уроки образотворчого мистецтва в 1–3 класах. — К.: Рад школа, 1983. — 112 с. + іл.
4. Рау М.Ю. Изобразительная деятельность учащихся (1–3 кл.). — М.: Просвещение, 1989. — 141 с.
5. Шорохов Е.В. Композиция. — М.: Просвещение, 1986. — 288 с. + ил.

Наталія АНДРІЯШИНА

ВНУТРІШНЬОФУНКЦІОНАЛЬНІ СТРУКТУРНІ ВЛАСТИВОСТІ УВАГИ ЯК ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА УСПІШНІСТЬ П'ЯТИКЛАСНИКІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Ряд психологів визначали вплив конкретних психологічних факторів успішності навчання. П.Блонський, О.Скрипченко, Н.Менчинська, В.Зикова, З.Калмикова, О.Раєв та інші вивчали вплив пам'яті, мислення, уваги на успішне засвоєння таких предметів, як математика, іноземна мова тощо. Проте деякі проблеми сьогодення, зокрема "Закон про мову", ставлять предметом дослідження психології вивчення української мови, а саме: визначення конкретних психологічних факторів, які обумовлюють успішне засвоєння української мови.

Отже, така постановка проблеми не завершує тематики наукового дослідження, а навпаки, гостро ставить проблему віку, що визначає залежність успішного навчання від індивідуальних особливостей особистості тощо.

Метою даної роботи є вивчення мікровікових властивостей уваги, виявлення рівнів їх розвитку і дослідити впливу цих властивостей на успішне засвоєння учнями п'ятих класів української мови. В основу дослідження було покладено припущення про те, що успішність оволодіння мовою учнями п'ятих класів визначається особливостями розвитку окремих властивостей уваги.

Для дослідження внутрішньофункціональних структурних властивостей уваги в сукупності із навчальними успіхами з української мови був здійснений кореляційний і факторний аналіз. В таблиці 1 даються фрагменти факторної матриці за даними впливу уваги на успіхи у написанні диктантів учнями п'ятих класів.

Таблиця 1.

Вплив властивостей уваги на написання диктантів учнями п'ятих класів

Фактори уваги, що впливають на результати написання диктантів учнями п'ятих класів	A	B	C	D	E
Числові значення	0,71	0,23	0,42	0,52	0,33